

---

## Uutta näkökulmaa keskiajan yhteiskunta- historiaan

**Mika Kallioinen: Kauppias, kaupunki, kruunu. Turun porvariyhteisö ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle. Bibliotheca Historica 59. SKS. Helsinki 2000. 344 s.**

■ Mika Kallioinen on ottanut väitöskirjansa tutkimustehtäväksi Suomen ja koko Itämeren alueenkin keskiajan historian kannalta keskeisen tutkimusaiheen, Suomen vanhimman, pitkään suurimman ja tärkeimmän kaupungin Turun porvariyhteisön synnyn ja kehityksen keskiajalla ja uuden ajan alussa. Vaikka Turun historiaa on jo paljon tutkittu, Kallioisen näkökulma on uusi ja omaperäinen. Se vie merkittävällä tavalla eteenpäin paitsi Turun ja suomalaisen kaupunkilaitoksen ja myös ylipäätään Suomen keskiajan yhteiskunnan tutkimusta ja tuntemusta.

Keskeistä on, ettei Kallioinen ole tyytynyt kysymyksenasettelussaan tavanomaiseen ratkaisuun, vaan on sitä ohjannut ja täsmentänyt teoreettisella viitekehyksellä, ns. uuden institutionaalisen taloustieteen käsitteistöllä ja yhteisöteorialla. Ratkaisu on onnistunut. Se ei ole ollut, kuten toisinaan historiantutkimuksissa, liian teoreettinen ja ohjelmallinen

vaan sopivan konkreettinen, niin ettei se ole jäänyt liikaa irralleen tutkimuskysymyksistä eikä varsinkaan käsittelystä. Viitekehuksesta on selvästi ollut apua, se on auttanut perusteltujen kysymysten löytämisessä ja kiinteyttänyt ja ohjannut tutkimuksen rakentumista ongelmakeskeisesti. Teorian ja empiirisen tutkimuksen onnistunut sovittaminen toisiinsa on tutkimuksen hyvä ansio.

Toisaalta teoriapohjaisuus kattaa vain osan tutkimuksesta; kysymys liiketoiminnan kustannusten hallinnasta on aiheellinen mutta se nousee ehkä liiankin hallitsevaksi ajatellen tutkimuksen kokonaisuutta. Keskeiset osiot tutkimuksesta, varsinkin porvariston sisäistä rakennetta ja elinkeinoja koskevat, on viety läpi varsin perinteisenä perustutkimuksena, sinänsä hyvin korrektisti. Teorialähtöisyys ja eurooppalaisen kaupunkihistorian yleinen tietämys suhteutettuna Turun niukkaan lähdeaineistoon on paikoin johtanut melko laajoihin kirjallisuuspohjaisiin yleispohdintoihin, mikä ei ole kuitenkaan liian häiritsevää.

Tutkimus on lähtökohdiltaan vahva ja perusteltu. Varsin vaateliiden kysymysten ratkaiseminen käytettävissä olevan niukan lähdemateriaalin pohjalta on edellyttänyt metodista erityisosaamista. Tekijä olisi voinut menetelmiään, tapaansa käyttää lähteitä ja erityisesti yhteyksiä assosioivaa ja vertailevaa menetelmäänsä luonnehtia tarkemmin tutkimuksen lähtökohdissa. Tutkimuksessa on vertailua mutta sitä olisi ehkä voinut käyttää vieläkin systemaattisemmin

erityisesti saksalaisten kaupunkien osalta Itämerenpiirissä, koska saksalaiset ja yhteydet saksalaiseen kaupunkimaailmaan ohjasivat kauan Turunkin kehitystä. Tekijä osoittaa, miten Turkuun tuli porvareita Pohjois-Saksan sisämaakaupungeista. Muutaman sikäläisen kaupungin historian, Lyypekin historiasta lähtien, olisi suonut vertailuaineiston joukkoon. Lyypekistä on sitä paitsi olemassa melko uusi kaupunkihistoria.

Tutkimuksen lähdeaineisto on täydellinen. Pääosa aineistosta on painetuissa lähdejulkaisuissa, mutta Kallioinen on täydentänyt materiaaliaan myös hansakaupunkien arkistojen painamattomalla, tosin melko niukaksi jääneellä aineistolla. Tutkimuskirjallisuus on ylen runsas, joskin uusimman 1990-luvun hansatutkimuksen osalta on jokunen aukko, kuten esimerkiksi Detlev Kattingerin väitöskirja *Die gotländische Genossenschaft* ja hyvä artikkelikooste *Genossenschaftliche Strukturen in der Hanse*; ruotsalaisesta vanhemmastakin tutkimuksesta jää kaipaamaan Kjell Kumlienin pääteosta *Sverige och hanseaterna* sekä Hugo Yrwingin pääteoksia.

Kallioinen on valinnut tutkimuksensa otsikkoon iskusanat ”Kauppias, kaupunki, kruunu”. Valintaa voi perustella mutta tutkimuksen sisällöstä käsin toisenlainenkin valinta olisi ollut hyvin mahdollinen, kuten esim. ”Kaupunki, porvari, raati”. Porvari on keskiajan kaupunkilaista paremmin luonnehtiva ilmaus kuin kauppias, ja raati nousee kaupungin yhteisöllisyyden ilmentymänä tutkimuksen keskiöön.

Tutkimuksen rakenne nousee johdonmukaisesti kysymyksenasettelusta. Se on ongelmalähtöinen, looginen ja tasapainoinen, ja huolimatta jäsentelyn systemaattisuudesta tekijä on onnistunut välttämään toiston varsin hyvin.

Käsittely etenee kysymyksenasettelun ja keskiajan kaupunkikehityksen yleispiirteiden pohjalta ongelmakeskeisesti ja johdonmukaisesti. Tekijä on käyttänyt lähteitään huolitellusti ja kriittisesti, johtopäätökset ovat asiallisia ja perusteltuja. Syyt ja selitykset ovat yleensä kohdallaan, pikkulipsahduksia on ja paikoin selittäminen olisi voinut olla monitahoisempaa ja syvällisempää, mutta ei olennaisissa kohdissa. Pieniä virheitä tai ainakin tulkinnallisia painotuksia on enemmänkin tutkimuksen historialliseen kontekstiin liittyvissä tiedoissa kuin Turku koskevassa analyysissä ja johtopäätöksissä. Esimerkkinä lievästä epätarkkuudesta voi mainita horjuvuuden Lyypekin perustamisvuodessa (s. 32, 36), väitteen, että kainulaiset ja pirkkalaiset olisivat olleet ”vaeltavia seikkailija-kauppiaita” (s. 38), Ruotsin kruunun ja hansan suhteiden tulkitsemisessa liian vastakohtaisiksi (s. 77), yleistyksessä hansan konttoreista (s. 133), kysymyksessä Visbyn ja Tallinnan merkityksestä Venäjän-kaupan välittämisessä (s. 171), kauppasaar-topoliitikassa (s. 175) ja siinä, että Itämeren-kaupan rakenne olisi painottunut massatavaroihin vasta 1400-luvulla (s. 189).

Keskeistä kuitenkin on, että nimenomaan tutkimustehtävässään Turun porvariyhteisön luonteen tutkimisessa Kallioi-

nen on onnistunut erinomaisesti. Kallioinen piirtää aluksi kuvan Turun porvariston synnystä, porvariston rekrytoitumisesta ja asemasta keskiajan yhteiskunnassa muotoutuvana säätyinä ja suhteessa kruunuun. Erityisesti on nostettava esiin tarkka analyysi Turkuun suuntautuneesta muuttoliikkeestä ja porvariston kansallisuusrakenteesta; vaikka sitä on käsitelty aikaisemminkin, sen voi nyt katsoa Turun osalta lopullisen tarkasti ja kriittisesti selvitettyksi. Mielenkiintoinen on tällöin tietenkin saksalaisten osuus. Yhtenä selityksenä saksalaisten muuttoon Turkuun ja muihin Skandinavian ja Baltian kaupunkeihin olisi ollut syytä kiinnittää huomiota siihen, että porvariksi pääsy oli suurissa Saksan hansakaupungeissa Lyypekestä alkaen yleensä huomattavasti tiukempaa ja säännellympää kuin Itämeren takarannoille perustetuissa uusissa kaupungeissa.

Luvut säätyliikkuvuudesta ja porvariston varallisuudesta ovat kokonaisuutena hyvät. Varojen sijoittamisesta kaupunkikiinteistöihin olisi kenties toivonut tarkentavaa pohdintaa; kaupungissa nimittäin asuttiin runsaasti myös vuokrataloissa. Kallioinen on tutkinut myös porvariston harjoittaman kaupan ja käsityön, ja näihin jo perinteisempiinkin teemoihin hän on kyennyt tuomaan runsaasti uusia, tarkentavia lisiä, niin että Kallioisen esitys Turun kaupasta ja käsityöstä on tähänastisista selvästi paras ja täsmällisin. Kallioinen on hyödyntänyt keskiajan niukat maininnat aiempaa huolellisemmin ja analysoinut tilastollisesti 1500-luvun tulliluette-

loita. Tällöin hän on todennut kaupan vahvan keskittymisen mutta myös yllättävän suuren vuotuisen vaihtelun ulkomaankauppaa käyneiden porvarien määrissä. Kieltäessään turkisten merkityksen (s. 189) käytännössä kokonaan myöhäiskeskiajan kaupassa Kallioinen on menetellyt ehkä turhan tiukasti sillä Turun kaupassa sentään liikkui tilastojenkin valossa huomattavia määriä turkiksia; tosin on myönnettävä, että turkiskulttuurin paino oli siirtynyt pohjoiseen ja että pohjoisen turkiksista suuri osa kulki suoraan Tukholmaan ja kenties valtaosa karjalaisten kauppiain mukana itään. Ehkä myös kysymykseen, kuinka edustavasti muutamien vuosien tulliluettelot kertovat kauppatavaroiden rakenteesta, olisi voinut esim. vertailevasti puuttua syvemmin; ongelmaahan on paljon käsitelty mm. Tukholman kaupan osalta. Kysymys oman aktiivisen ulkomaanpurjehduksen alkamisesta (s. 209) on Turunkin kannalta hyvin keskeinen kysymys ja vaikka se on lähdeaineiston niukkuuden vuoksi vaikea, olisi se ollut syytä nostaa näkyvämmiin esiin ja pohtia hieman enemmän vertailevasti. Joka tapauksessa tekijä on mainiosti kytkenyt Turun kehityksen yleiseen taloudelliseen kehitykseen.

Tutkimuksensa keskeistä kysymystä liiketoiminnan kustannusten alentamisesta Kallioinen on käsitellyt erinomaisella tutkimusotteella. Silmiinpistävää on tällöin myös lähteiden kriittinen käyttö. Tulos on, että kaupungin raadin merkitys oli kaupan turvallisten puitteiden luomisessa olennainen. Ehkä

olisi ollut syytä korostaa vieläkin enemmän sitä, etteivät lähteet juuri anna muiden, epävirallisten keinojen kuin raadin toiminnan selvittämiseen mahdollisuuksia. Kauppiain keskinäinen yhteydenpito ja yhteistyö kustannusten säästämiseksi – siis hansayhteistyö – jäänee lähteiden ulottumattomiin vai oliko niin, että Turun kaltaisessa hansan valtaväyliltä syrjässä olleessa kaupungissa raadin merkitys korostui?

Tutkimuksen loppuyhteenveto on ehkä hieman vaatimaton eikä anna riittävää kuvaa tutkimuksen kaikista tuloksista mutta porvarisyhteisön luonne siihen on koottu hyvin. Jotakin olisi kenties voinut arvioida siitä, missä suhteessa Turku oli tavanomainen, missä omintakeinen Itämeren kaupunki. Ja ehkäpä olisi vielä ollut syytä puuttua vaikeuksiin kehityksen ja muutosten osoittamisessa.

Kallioisen tutkimus piirtää selkeästi uutta, tarkentavaa ja kokoavaa kuvaa Turun historiasta, sen porvariyhteisön muotoutumisesta, sisäisestä rakenteesta, varallisuudesta, kaupasta, yhteisöllisyyden muodoista ja pyrkimyksistä turvata kaupankäynnin menestys. Se tuo uutta lisää paitsi Suomen myös Itämerenpiirin kaupunkilaitoksen ja yhteiskunta- ja taloushistorian tuntemukseen. Huomautukset kohdistuvat lähinnä yksityiskohtiin, tutkimuksen perusta ei ole horjutettavissa.

Kallioinen on kirjoittanut tutkimuksensa helppolukuisella, selkeällä ja johdonmukaisella tyylillä. Kirjassa ei ole juurikaan oikeakielisyyseikä myöskään painovirheitä.

*Jouko Vabtolta*